

Савчук О. М., канд. психол. наук., доцент
Національний університет «Києво-Могилянська Академія» (м. Київ)

ДОПОМОГА УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНАМ ЇХНІХ СІМЕЙ У ВИПАДКАХ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство як одна з форм деструктивної моделі поведінки в міжособистісних стосунках загострюється в умовах війни в Україні [8]. Перебування у зоні бойових дій та подальше повернення до мирного життя змінює психоемоційний стан людини, її установки щодо суспільства, близького оточення та самого себе. Як наслідок, може відбуватися зростання таких форми дезадаптивної поведінки як алкоголізм, наркоманія, схильність до здійснення актів насильства, тощо [3, 174].

Ряд зарубіжних досліджень (Нембі Дж., Мкарол Дж., Урсано Р., Розен Л., Дуранд Д.) сімей військових, які повернулись з Іраку та Афганістану, показують зв'язок між участю у військових діях та домашнім насильством, збільшення жорстокого поводження над дітьми, зростання кількості розлучень [7].

Як зазначають Коширець В. та Мельник А., в багатьох людей, які брали участь у локальних військових конфліктах, особистість набуває агресивного чи деструктивного забарвлення. На думку авторів підвищення агресивності можна пояснити з погляду як фрустраційної теорії агресії, так і з погляду теорії соціального навчання [3, 175]. Відповідно до цих теорій агресії, насильницькі дії частіше направлені на членів родини (дружин, матерів, сестер) та дітей, що є проявом домашнього насильства.

Однією із причин виникнення домашнього насильства у сім'ях демобілізованих учасників є наявність симптомів посттравматичного стресового розладу (далі - ПТСР) у військових [1]. Специфіка та характеристика даного психологічного розладу передбачає ряд поведінкових паттернів, які виступають часто предикатами домашнього насильства, оскільки несуть в собі особистісні зміни, проявами яких стають агресивність і конфліктність. При цьому, на думку Мельника А. П. самі характеристики локального військового конфлікту, й громадська реакція на нього, у майбутньому забезпечують посилення ПТСР у військових і, як наслідок, дезадаптації у мирних умовах [3, 173].

Окрім того, відповідно до результатів дослідження Палій С. (2019) на думку фахівців, які надають допомогу учасникам АТО в Україні, причинами прояву домашнього насильства у сім'ях демобілізованих окрім симптомів ПТСР, можуть бути також алкогольна залежність, проблеми із самоконтролем та особистісні якості. При цьому, на думку членів сімей, до причин варто віднести саму участь в АТО, труднощі з адаптацією до мирного життя, та психологічну неготовність до подій, які відбуваються на сході України [2].

До того ж виникнення домашнього насильства є наслідком того, що більшість демобілізованих учасників, не отримали необхідної психологічної допомоги після повернення із зони бойових дій, яка була б спрямована на мінімізацію негативного впливу.

Варто зазначити, що в Україні існує ряд нормативних положень щодо організації надання такої допомоги. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» (2017) військовим мають надаватися такі послуги: психологічна діагностика, психологічна просвіта та інформування, психологічне консультування, психологічна підтримка і супроводження, психотерапія, групова робота [5]. Також Державна цільова програма з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників АТО передбачає проведення адміністрування їх потреб, підвищення рівня самоусвідомлення ними участі у відповідних процесах реадaptaції до цивільного життя, посилення їх соціального захисту [6].

На практиці робота з учасниками АТО відбувається з використанням цілого роду психотерапевтичних технік та прийомів роботи. Як зазначає Коширець В. В. та Мельник А. П., до числа найбільш доступних методів психологічного впливу на організм військовослужбовця, його психіку, відносяться: 1) раціональна психотерапія; 2) сугестивна психотерапія: навіювання (аутогенне тренування), самонавіювання (саморегуляція, аутосугестія); 3) наркопсихотерапія (поєднання словесного навіювання на тлі неповного наркозу, викликаного застосуванням медичних препаратів); 4) трудотерапія; 5) естетотерапія (бібліотерапія, музикотерапія, тощо); 6) натур-терапія (ландшафтотерапія) [3, 168].

У роботі із демобілізованими з ПТСР використовуються як групові так і індивідуальні форми, зокрема релаксаційні заняття із застосуванням вправ аутотренінгу і саморегуляції, а також тренінгу соціальних навичок.

Тематика домашнього насильства не виділяється окремими питанням у реабілітаційних процесах демобілізованого. Фахівці, які працюють з учасниками АТО та членами їхніх родин частіше за запитом постраждалої можуть звернути увагу на неприпустимість такої поведінки та порекомендувати звернутись до спеціалізованих служб. За результатами дослідження Палій С. у випадках домашнього насильства фахівці проводять психоедукаційні заняття (щодо проблеми насильства, а також наслідків участі в АТО), інформують про права людини, яка постраждала від насильства, та соціальні служби, які можуть надати допомогу [2].

В той же час, досвід США підтверджує необхідність створення спеціальних програм для сімей учасників бойових дій щодо профілактики домашнього

насильства. Як зазначають Робічокс та МакКерол, прикладом такої програми може бути «Програма із адвокації (захисту) сім'ї» («The Family Advocacy Program»), яка включає надання послуг для сімей, які зазнали або перебувають під ризиком домашнього насильства. Механізм програми такий, що будь-яка установа може повідомити про випадок насильства (медична, правоохоронні органи, соціальні служби) і він розглядається у військовому підрозділі, де у випадку доведення факту насильства інформація направляється до Центрального військового реєстру, в якому розміщуються дані про всі випадки насильства. Ця програма передбачає не лише інформування, але й має конкретний механізм щодо захисту сімей [7].

Загалом, моделі роботи з сім'ями військових та демобілізованих на рівні громади можуть включати надання комплексу послуг, які орієнтовні на різний спектр проблем, з якими стикаються останні, в тому числі: матеріальні, асоціальна поведінка (вчинення злочинів щодо суспільства/людей/власності), вчинення домашнього насильства та зловживання над дітьми, суїцидальні спроби, пов'язані з переживанням смерті рідних чи побратимів.

Відповідно до потреб наявна диференційована система послуг, які члени сімей та військові можуть отримати. У випадку домашнього насильства та вчинення злочинів проти інших людей чи суспільства, такими послугами є тренінги з управління гнівом, комунікативні тренінги, тренінг зі стрес-менеджменту. Важливим ресурсом є також проведення тренінгів для подружжя щодо налагодження комунікації та здійснення адвокації. При проблемі насильства щодо дітей, військовим пропонують тренінги з розвитку навичок батьківства.

Прикладом комплексної послуги для постраждалих від домашнього насильства в сім'ї військового та демобілізованого може слугувати Програма з адвокації для постраждалих («Victim Advocacy Program»), яка надає екстрену чи тривалу підтримку для дорослих, які зазнали насильства [4]. Вона є доступна в режимі 24/7, що дає можливість забезпечувати цілодобовий доступ до послуг. Фахівці програми надають кризове консультування, інформацію щодо служб та можуть здійснювати супровід у медичні заклади, поліцію, суди, тощо. Інноваційною практикою для України може бути військовий захисний ордер (military protection order), який видає командир підрозділу, де проходить службу військовий щодо заборони контакту з дружиною чи дітьми у випадках насильства. Командир зобов'язаний протягом 24 годин після видачі його постраждалій особі надати письмову копію наказу у військову поліцію та правоохоронні органи для подальшого супроводу членів родини та військового.

Підсумовуючи зазначене, учасники бойових дій та члени їхніх родин потребують уваги не лише в контексті психологічної реабілітації військового, але і в наданні допомоги у вирішенні проблеми домашнього насильства, яке може стати наслідком тих особистісних змін, які відбулися з останнім. Увага фахівців повинна бути звернена на допомогу не лише тому, хто вчиняє насильство, але і постраждалій

стороні (батькам, дружинам, сестрам, дітям). Необхідним кроком у цьому процесі є розвиток програм та сервісів на рівні громади, де проживає родина, та підвищення професійної підготовки фахівців, які працюють з демобілізованими у контексті тематики домашнього насильства.

Список використаних джерел

1. Палій С., Савчук О. Проблеми демобілізованих після участі у військових діях. / С. Палій, О. Савчук. - К.: НаУКМА, 2019. Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15413/Palii_Problemy_demobili_zovanykh_pislia_uchasti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Палій С.О. Домашнє насильство в сім'ях демобілізованих учасників АТО : кваліф. робота на...бакалавра соціальної роботи: 231 / С. Палій. – К.: НаУКМА, 2019. – 50 с.
3. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям : [колективна монографія] / М. Мушкевич, Р. Федоренко, А. Мельник [та ін.] ; за заг. ред. М. Мушкевич. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 260 с.
4. Програми з адвокації для постраждалих. Режим доступу: <https://westpoint.armymwr.com/programs/army-community-services-acs>
5. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-п>
6. Про затвердження Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадаптації учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-п/print>
7. Робічокс Р. Сімейна жорстокість та військова дислокація / Р. Робічокс, Д. МакКерол // Охорона психічного здоров'я в умовах війни. / пер. з англ. Т. Семигіна, І. Павленко, Є. Освяннікова. – К.: Наш формат, 2017. – С. 733-743.
8. Savchuk O. (2018). Intervention for Ukrainian Women and Children Exposed to Intimate Partner Violence // Cultural Considerations in Intervention with Women and Children Exposed to Intimate Partner Violence: Collective monograph / Ed. by Sandra A. Graham-Bermann. – New York: Nova Science Publishers. – PP. 187-209.